

З ЦАРИНИ ФОЛЬКЛОРИЗМУ

Іван ДЕНИСЮК

КАЗКОВИЙ ЧУДЕСНИЙ ПОКАЖЧИК У НОВЕЛІ ФРАНКА "НЕНАЧЕ СОН"

Майже за аналогією до заголовку Кулішевої повісті "О том, от чего в местечке Воронеже высох Пешевцев став" я прагну з'ясувати у цій мікростудії, з якої причини без вогню кипіло молоко в коморі та з якої художньої рації увів цей сюрреалістичний епізод у новелу "Неначе сон" Іван Франко.

Дивна – у значенні чудоводивна, прекрасна – ця новела взагалі. Маленький шедевр суворого наукового реаліста несподівано оригінальний своєрідним поклоном автора новим богам літературним – модерністичним. Перед нами річ ледь чи не "під Яцкова" або ж "під Стефаника", а разом з тим вона сповнена суто Франковим теплом і сонцем та прикметна упевнено-прецезійними карбами його письма. Можна було б навіть сказати, що вона – найкоротший прозовий твір класика, коли б не було у нього єдиної у своєму роді поезії в прозі, якою є "Присвята" (Шевченкові). "Неначе сон" (рік 1908-й) – останній спалах великого таланту перед його затьменням – хворобою письменника. Це викінчений твір сконцентрованого новелістичного стилю з його, сказав би Олесь Гончар, надгустотою. На чотирьох сторінках друку викладена неординарна любовна історія з пікантним декамеронівським присмаком. "Неначе сон" завершує франківський цикл так званих love – stories (любовних історій) як своєрідного жанрово-структурного типу, до якого можна зарахувати такі твори цього автора, як "Вільгельм Телль", "Маніпулянтка", "Між добрими людьми", "Батьківщина", "Сойчине крило", "Різуни". Новела як жанр вимагає особливої селекції епізодів – нічого нефункціонального не сміє у ній бути. То ж і епізод з википанням без вогню молока виконує функцію особливого утаємничення, а разом з тим сюжетної інтриги, я б сказав, підтекстової. Він надає творові жанрового відтінку "новели тайн". Для аналізу це нелегкий "горішок", й Інна Приходько, яка єдина поки що намагалася проінтерпретувати "Неначе сон", попри свій хист до мікροаналізу художньої тканини твору, не дала, так би мовити, ради з отим химерним "молоком", хоч слушно віднесла "Неначе сон" до "споминково-силуетних" форм. Вона сконстатувала, що "Іван Франко максимально використав прийом недомовленостей і натяків, які збуджують уяву читача, перекладають на нього домислювання того, чого не сказав автор. У цьому, власне, і є своєрідність композиції" [1, с. 119].

І заголовком новели, і першим ліричним її акордом – позасюжетним авторським відступом – Франко неначе просить вибачення у читача за дещо неймовірний характер пропонованої речі. Це буде, отже, напівсон, напівмрія, напіввізія, це буде щось дійсне й ірреальне водночас, вловимість і невловимість, відомість і невідомість якого передано амбівалентним у своїй основі образом: ловити тіні сіттю слова ("чи маю вас, ловити, тіні, сіттю слова") [2]. "Виразні силуети на тлі мого рідного села"

[2, 22, с. 318] мають бути поєднані з тим, "що примерещилося мені в сонній уяві" [2, 22, с. 318]. Виразність, предметність пейзажів і силуетів неначе конкретизує пору дня і року: в апогеї літа сонце з максимальною силою опромінює все, що піддається "змислові зору". Зображений простір – то простір рідного авторові присілка – "Десятихатки" в Нагуєвичах, знайомий нам з його поезії "Маленький хутір серед лук і нив". Великий розмах зображеного господарства теж, очевидно, – то розмах господарства франківського. Але поза тим якихось реалій з родинного життя Яця-коваля дошукуватися у новелі немає підстав. Для розуміння новаторства письменника у році 1908-му варто згадати дещо таке, що було написано у минулому і що перегукується з новелою "Неначе сон". Аналогічний жнивний день є у раньому оповіданні того ж автора – "Лесишині челяді". Такий же суворий, як там, у новелі "Неначе сон" і матріархат у сільській хаті, така ж там і тут образково-фрагментарна манера зображення й об'єктивність всезнаючого наратора. Однак молодий белетрист з його надмірною увагою до соціальних питань зіпсував, на думку тодішніх усних і письмових рецензентів, гарно задуману ідилію "Лесишина челядь" чимось дискомфорнтним. Франко 1908 р. вже давно піднявся над теорією Маркса й Енгельса – скептично поставився до їх доктрини земного комуністичного раю. Суцільного безхмарного щастя людина не досягне ніколи, – так мислив Франко як автор трактату "Що таке поступ?" Ані політекономі, філософи, а тим більше поети й белетристи не вирішать соціальних питань. Тепер Франко не боїться і закиду в "класовому мирі": на зображуваному багатому хуторі в єдиній гармонії співпрацюють заможні господарі та їх численні наймити (робота йде разом у десяти місцях). Автор своєрідної ідилії, якою є, врешті-решт, "Неначе сон", зосереджується на тому, що він у листах до Ольги Рошкевич назвав *innere Geschichte* (внутрішня історія). Тут він зображує "мить щастя", яку приніс статевий акт молодим здоровим людям: вони зникли в житті, і колоски "щасливо" зашелестіли над ними. Але такий "роман на мент" з одновимірним пуантом ще не міг би становити новели. Новела покликана вистежувати нову незнану сутність героя. Власне кажучи, головний герой тут ані Марися, молода невісточка, ані Нестор – сільський дон Жуан, а стара баба-свекруха. Новелістичний несподіванковий *Wendepunkt* полягає у поцілунку, яким привітала свекруха свою невістку після її подружньої зради. Їй, свекрусі – цій бабі-характерниці, відомі усі внутрішні пружини любовної історії, а також секрети кипіння молока без вогню. Суворий матеріалістичний розрахунок свекрухи – мати внука хоч би, так би мовити, "з пробірки", висловлюючись сучасною термінологією, при недолугості пристарілого сина, поєднаний з її вірою в чари.

Можна простежити в новелі "поетику оправдання" Марисі, молодій невістки. Уся природа – осяйна, блискуча, життєнаповнена – акомпонує тому, що сталося в житті. Усе відбувається "в білий день". Зрілий Франко цурається аксесуарів несамовитості. Він – поет полудня. Є малярі сходу сонця (Мирний), є поети "вечірньої години" (Стефанік). Франко – співець полудня. Пригадаймо його "Полудне. Широке поле безлюдне" або "Блюдітєся біса полуденного". "Час гарячий, полудневий" витончено-настрєво передавала Леся Українка у своїй мариністичній поезії, а Ольга Кобилянська у "Царівні" називає "час полуденний" упоюючим: тихе безшелесне різноманітне життя бринить невисказаною, невловимою гармонійною мелодією, невловимою для слуху і не кожному зрозумілою.

У передмові до першого тому апокрифів, що він їх видав, Іван Франко наводить уривок з акафіста Чесному Хресту, де сказано про спокусу наших прародичів у раю: "Радуйся, полудню спасеніє, от біса полуденного

прельстившаго въ раи въ полудне" [2, 38, с. 41]. Там же він у примітці зазначає: "Деякі цікаві матеріали про "біса полуденного" зібрав д-р Клим Ганкевич, гл. C[lemens] H[ankiewicz], Die Mittagsstunde im Volksglauben, у фейлетоні віденської "Presse", 1884" [2, 38, с. 41]. Отже, про Mittagsstunde – полудневу годину – є народні вірування як про час чарів і див.

У 1907 р. у Криворівні Іван Франко пише вірша "Блюдитесь біса полуденного" про те, як з нього (точніше, з ліричного героя) "закпив собі південний біс", з'явившись у вигляді білого привида померлої рік тому коханої на велелюдній вулиці міста, коли "Дванадцята ударила, І ще збільшився сонця вар" [2, 3, с. 272].

Час акції новели "Неначе сон" – час полудня – не випадковий, це не лише час, коли найбільший "сонця вар" і людей опановує жага холодної води, а за логікою сюжету джерело чи криниця – найдогідніше місце зустрічі закоханих. Це час дивовижних несподіванок. Неначе привид, з'явився перед Марисею вродливий парубок, у час полуденних див без вогню закипіло молоко в коморі.

Образ повноти й гармонійності життя в сонячному зеніті й малює Франко ошадними, але влучними штрихами новелістичного письма у творі "Неначе сон". Перед нами світ осяйний і палко-гарячий. Це й "новенька селянська хата з білими стінами, з ясними вікнами", "осяяна блиском літнього південного сонця", це й "сонячний блиск" на полях, яким милуються очі героїні, і "білі рівні зуби" й "золотисті" кучері Нестора, зрештою "золота голівка" уявного внука. Усе тут нагріте сонцем – "вода тепла" в ріці, "колосочки, колисані ледве чутним подихом гарячої, полуденної літньої днини". Усіма "змислами" сприймається цей яскравий сонячно дивний змальований у творі світ. До зорових, тактильних і слухових образів долучені навіть смакові. Люди тут не лише завзято працюють, але "робучі роти" з великим апетитом змітають усе зі стола. Образ спраги у спеку, прагнення напитися з лісової криниці, яка має "чудову холодну воду", неначе підкреслює смак до життя. І на тлі цього мажорного полудня – малесенька тінь від хмарки – певна байдужість до життя, яку виявляє хазяїн господарства. Він викликає невдоволення старої матері з приводу своєї нездарності. Але гармонія світу, порушена отим дисонансом, самовирівнюється. Працьовита, розумна, всезнаюча баба, неначе міфічна Рожениця, за кужелем на печі плекає мрію мати внука, посилає невістку на зустріч "у воды", як у прадавніх язичників це було, зрештою, як і в шевченківській "Марії".

У мажорній гамі пейзажного обрамлення виписані портрети героїв "роману на мент": "Невісточка, висока, статна і гарна молодиця", "весела, мов пташка, співаючи біжить через подвір'я, у садок, на леваду над річкою" [2, 22, с. 319]. "Вона, мов метелик з червоними крилами – се її від поспіху сфалдована червона спідниця – летить далі на край обрію" [2, 22, с. 319]. Цей барвистий метелик, опанований жагою статевого гону, долає, весело і прудко летючи, немалий простір на зустріч з партнером. Франко не цурається певних ерогенних деталей у портретах цих партнерів – опису майже дівочих грудей ще молодої невісточки, що хвилюються, її рум'яних, калинових уст, які мимоволі розкриваються. У досить банальному портреті сільського красеня підкреслено те, що він був парубок "з розкішними губами". Нарешті – еротично-пейзажний акорд, промовистий, хоч і вкрай лаконічний і тактовний. До цього фортисимо, яскравого і жагучого, вели усі поетичні стежки художніх прийомів в описі природи. Стежки Марисі й Нестора перехреснюються. Давній Франковий образ "перехресних стежок". Але тепер – це не перехрестя людських долі і не символ трагічний нездійсненності мрій про злуку закоханих. Це не вагання, на яку дорогу ступити. Усе відбувається просто й

природно. Марися – не фатальна недосяжна химерна дама з чорним серпанком на обличчі – Регіна в "Перехресних стежках". У новелі "Неначе сон" сільська "природна" молодиця зустрілася з вродливим дяком. Вони привіталися, запитали один одного, хто куди йде й хто кого послав сюди. "І він пішов із нею, свищучи якусь мелодію. А коли дійшли до ниви, покритої буйним житом, він збочив до неї і сказав до Марисі лиш одне слівце:

– Сюди!.

Вона пішла за ним, і за хвилину обоє зeszли в розкішному морі сіро-зеленого жита, а над ними щасливо шуміли недоспілі ще колосочки, колисані ледве чутним подихом горячої, полуденної літньої днини" [2, 22, с. 320].

Проте простота тут оманлива, ілюзорна. Авторська недовомовленість викликає неоднозначність цієї скомплікованої речі. Виникає багато питань і сумнівів.

Найперше – звідки стара баба, яка постійно через хворобу ніг сиділа на печі, дізналася, "а что там происходило", кажучи словами некрасівських "Коробейников", адже послана по воду Марися-невістка зникла з її поля зору у далекому просторі? Чи інтимна зустріч Марисі з Нестором була випадковою, одноразовою, а чи траплялося таке й раніше? Те, що молодиця виконала без будь-якого опору наказ парубка, можна тлумачити давньою їх зажилістю. А з іншого боку, хіба ж могли бути незагіпнотизовані повабом "Федуся пустого" – "громадського любаса" – 18 дівчат і молодиць у новелі Марка Черемшини "Парубоцька справа"? Коротка і владна команда Нестора може бути пояснена його самопевненістю – адже сказано: "це був ідеал сільського красеня, принада для сільських дівчат і молодиць" [2, 22, с. 320]. Чи свекруха мала причетність до організації цієї зустрічі в житах? І так і ні. Коли Нестор питає, чи то баба послала Марисю по воду, то це теж можна тлумачити подвійно. Адже то могла бути така ж банальна фраза, як і Марисина "Куди йдеш?", на яку Нестор відповідає: "Хіба ж ти не бачиш?" Парубок був з косою, бо ж пора жнив і косовиці. Відколи світ-світом невістку завжди посилає по воду свекруха, навіть коли сім'я обідає, а криниця далеко, – про це повістують народні пісні. Неоднозначне теж запитання баби: "Ти була з ним?" Баба знає, що була, проте хоче вивідати ступінь щирості невістки. На заангажованість свекрухи в "акції" свідчить і її натяк: "Шкода тебе для такого нездари, як твій муж. Я знала, що ти відчуєш се й сама (виділення моє. – І. Д.). Та проте будь благословенна в Бога, і приведи мені внука, щоб був гідний тебе і мав таку золоту головку, як він" [2, 22, с. 322].

Нарешті – загадка загадок – википання молока. Свекруха наказує невістці заглянути до комори, бо там щось діється. "Марися поставила коновці з водою і побігла до комори. Крізь отворені двері впало скісним стовпом блідо-зелене денне світло до темної комори. Марися побачила картину, що наповнила її господарське серце правдивим жахом.

На низькій дубовій лавці стояли там рядом здорові горшки свіжовидоєного молока. І о диво: молоко в горшках немов би кипіло, шуміло і клубилося і почало, мов кип'яток, утікати з горшків, заливаючи лавку і поміст холодною піною.

"– Йой, бабуню! – скрикнула Марися, заламуючи руки. – А се що за диво твориться?" [2, 22, с. 321].

Бабуся навчає невістку, яким ритуалом заспокоїти збунтовану рідину, і молоко затихає, входить у свої береги, "хоч утрата його була досить значна".

Від розшифрування символіки "дива" в коморі залежать відповіді на поставлені запитання.

На мій погляд, тут маємо справу з випадком своєрідного фольклоризму у

літературному тексті: Франко використовує мотив так званого чудесного покажчика, який виступає у народних казках. Всезнаючий Михайло Грушевський не оминув цього структурного компонента у морфології казки. У корпусі фольклору у першому томі своєї "Історії української літератури" у спеціальному невеличкому параграфі "Чудесні покажчики" він пише: "Чудесні покажчики – дуже цікавий мотив, – котрого прототип міститься у єгипетській казці про Анупу і Бітіу: се плин, який починає кипіти, червоніти, стає кров'ю і т.д., показуючи, що діється з неprisутнім. Таку ж роль грає перстін, що пітніє, ніжик, що ржавіє, на знак того, що діється з тим неprisутнім, який його лишив, і йому треба допомогти, і пд. (Чуб., с. 170, 144; Рудч. I, с. 126, 138 й ін.)" [3].

Відкриття згаданої єгипетської казки про двох братів – Анупу і Бітіу – було великою сенсацією у вченому світі XIX ст. Записаний на папірусі текст казки знайдено в могилі фараона Сеті II. Його нанесли на папірус єгипетські писарі XIX династії за 14 століть до народження Ісуса Христа.

Цей унікальний папірус надіслала для розшифрування вченому-єгиптологіві де Руже одна англічанка, яка придбала знахідку в Італії. Свій аналіз його де Руже опублікував у "Revue Archéologique", а також в "Athenaeum". Світ облетіла звістка: засохлі єгипетські мумії, коли вони були ще живими людьми, хоч і фараонами, цікавилися чарівними казками. І жанр цей був повністю сформований й досягнув великої майстерності вже 3000 років тому!

Відкриття породило величезну літературу. Текст казки вперше був опублікований в 1857 р. Найбільші фольклористи світу – М. Драгоманов, В. Клоустон, Ж. Масперо, Е. Коскен – зацікавилися єгипетською казкою й досліджували її. Українські фольклористи в Галичині й на Східній Україні не могли бути осторонь цих зацікавлень. У 1896 р. у Франковій "Дрібній бібліотеці" виходить книжка: В. Клоустон. Народні казки та вигадки, їх вандрівки та переміни. З англійської мови переложив А. Кримський. Видання готували спільно Франко й Кримський. У ньому були вміщені уривки з праці "Popular tales and fictions, their migrations and transformations by W. A. Clouston" у перекладі з англійської мови А. Кримського та з його примітками до нього, стаття Ж. Масперо "Єгипетські казки і казка про двох братів" (переклад Франка), а головне – текст казки "Про двох братів", яку з французької мови теж перетлумачив Іван Франко за виданням Maspero "Les contes populaires de l'Égypte ancienne".

Михайло Грушевський перелічує комплекс мотивів єгипетської казки, які є архетипами багатьох пізніших казок. Серед них – мотив кипіння пива на знак, що на героя чагує біда. Мотив цей увиразнюється в такому контексті змісту папірусної чарівної казки.

Дружина старшого брата намагається спокусити молодшого, а коли їй це не вдається, налякана можливістю розголосу її вчинку, доносить чоловікові, нібито той намагався її звалтувати. Старший брат зачався з ножем у стайні, аби зарізати молодшого, але того про безпеку попередили корови, мову яких він розумів. Стоячи на протилежних берегах водойми, яка кишить крокодилами, брати виясняють відносини. Молодшому вдається переконати чоловіка наклепниці у своїй невинності, тим більше, що на доказ того, як мало цікавлять його справи сексу, "він добув ножа, що ним утинав гілки, і відрізав собі член і кинув його у воду, де його пожер сом" [4, с. 116]. Очунявшись від зомління, герой вирушає у світ за очі, зазнає чимало пригод і кількох метаморфоз, перетворюючись то в дерево, то в бика й нарешті знову в людину. Прощаючись з братом біля води з крокодилами, він просив його у випадку небезпеки прибути на допомогу: "А ти

пізнаєш, що зо мною сталося, коли візьмеш збан пива в руку, а воно почне булькотіти" [4, с. 116]. Зокрема, він дав братові інструкцію, як оживити розлучене з тілом серце, а тим самим і трупа. І ось, коли таке сталося – акацію, у квітах якої перебувало серце, зрубали, а серце викинули, "старшому братові подали збанок пива, а воно почало булькотіти; подали йому другий збанок вина, і воно закалामутилося" [4, с. 120]. За вказівкою чарівного покажчика, яким тут виступають пиво й вино, старший брат спішить рятувати серце молодшого й воскрешає його.

У своїх "Увагах до казки про двох братів" Еміль Коскен наводить аналогічні чудесні покажчики у фольклорі народів світу, констатуючи його наявність "у великій купі новочасних казок" [4, с. 139]. Зокрема, французький учений знаходить його в напівкнижному оповіданні в публікації Миколи Костомарова в другому випуску видання "Памятники старинной русской литературы, издаваемые графом Гр. Кушелевым Безбородко" (по-французьки переказане в книзі Рамбо "La Russi érique"). "Паламар, батько героя, побачив, як нараз посеред стайні почала плисти кров, як річка; тоді пішов він на поле битви і найшов труп сина" [4, с. 130]. Від себе зауважу, що кров, яка капає з ціпка, сповіщає про небезпечну ситуацію, в яку потрапив герой у своїй боротьбі зі зміями, є в українській казці у виданні І. Рудченка. Коскен вказує теж на одну сербську казку у збірці Вука Караджича німецькою мовою (1854), в якій скаламученість води в плящі є покажчиком смерті героя; те саме означає скаламучення води у джерелі у шведській казці. В іншій шведській казці, що для нас дуже важливо, чудесним покажчиком виступає *молоко*, почервоніння якого – знак небезпеки. Розстаючись з братом, один молодий парубок лишив йому бочівку, повну молока.

Для встановлення полігенези Франкової новели "Неначе сон" важливе значення має теж чудесний мотив з українського фольклорного матеріалу у записі XVI ст., добре знаному авторові новели. Маю на увазі опис чарів у поемі "Роксолянія" С. Кльоновича. Франко використовує цю інформацію у статті про "Тополю" Тараса Шевченка. Він згадує, що Кльонович дає опис самого процесу виготовлення чарів, за допомогою яких викликано до дівчини її коханого з далекого краю, але не цитує цього місця з поеми, отож варто його навести, послуговуючись перекладом Михайла Білика. С. Кльонович дає опис двох випадків чаклування за допомогою рідини, яка виконує функцію приворотного зілля:

1.

Бачив я сам, як з вервечки стікає струмина кривава –
З вим'я корови не йде струменем так молоко.
Часто закляттям таким дівча в любовному шалі
Хлопця вертає собі, хоч би й за море поплив [5, с. 84].

2. Ворожка дає дівчині інструкцію виконання ритуалу чарів:

Сядеш на землю вночі і ноги вперед ти простягнеш,
Струнко тримайся сама, тіло в напрузі держи.
А як піднімеш спідницю і вниз торочки поспадають,
Одіж хвиляста твоя просто на лоно спаде,
Кашу пшоняну й боби я тобі покладу на те місце,
Де сорочка м'яка криє пахвину твою.
Каша кипіти почне, хоч і полум'я зовсім не буде, –
Все, що туди покладу, буде насправді сире.
Тут таки буде з великим шипінням усе закипати,
Просо гаряче само буде ось так промовляти:

"Все тут печеться, щоб ти, цього жару причино, з'явився.
 Жар цей жадає тебе, кличе тебе цей вогонь:
 Як надійдеш ти сюди, то й вогонь так палити не буде,
 А не прибудеш сюди – здалеку він припече" [5, с. 86].

У цій поемі українська дівчина Федора таким способом з далекого краю викликає свого коханого Федора, який запив-загуляв, має іншу дівчину, про колишню милу забув. Проте викликаний чарами з пекла чорт являється в образі козла, бере на свій хребет ошелешеного Федора, який вийшов з корчми прохолодитися, і несе його, так би мовити, *per avion* до Федори. Франко відзначає, що у цьому випадку чари закінчуються щасливо – без фатальних наслідків для тих, хто ними послуговується. Навпаки, чорт-козел стає сватом.

Отже, пшоняна каша, зокрема просо, має, за народними віруваннями, якусь магічну ерогенно-приворотну силу. Про це виразно свідчать ритуальні пісні весняного циклу, що, по суті, описують обряд так званої "збірної каші", при якому каша виконує функцію принади, застосованої дівчатами. Я наведу хоч би ті приклади, які є у виданні "Календарно-обрядові пісні" (Київ, 1987). Матеріали ці походять з Чернігівщини й були вміщені у виданні Б. Грінченка.

"Як починаються веснянки, то перший раз варять горщик каші, виносять на вулицю, закопують і прибивають його кілком. Оце до цього звичаю пісня:

Закопали горщик каші,
 Ще й колком пробіли,
 Щоб на нашу та улицю
 Парубки ходили.

Да на нашу улицю, на нашу,
 Да несіть пшоно на кашу.
 Будемо кашу варити,
 Будемо хлопців манити.

Наша каша солона,
 Щоб нам не було сором.
 Наша каша із проса,
 Наша улиця хороша.

Дівки чарівниці
 Закопали горщик каші
 Посеред вулиці.
 Закопали горщик каші
 Ще й ракові клешні,
 Щоб ходили парубки
 Далекі й тутешні" [6, с. 32].

У весільних українських піснях енергія ферментуючого пива порівнюється з сексуальною енергією парубка, який прагне одруження.

Від єгипетського пива трьохтисячолітньої давності до пива українського й нашої пшоняної каші, яка звичайно варилася на молоці, та до википаючого без вогню молока, нагрітого температурою любовних пристрастей, – такий шлях до творчого застосування казкового чудесного покажчика у новелі Франка.

Можна зробити припущення, що свекруха у цій новелі дізналася про те, що діється з неприсутньою невісткою, саме за допомогою википаючого молока в коморі як *чудесного покажчика*. Ймовірно й інше трактування цього коморного

"дива": бабуся-чарівниця викликала таким способом до своєї невістки здорового й щедро обдарованого талантами вродливого парубка, аби мати повноцінного внука, коли такого від рідного пристарілого й імпотентного сина сподіватися годі. Викликала так, як це зробила за допомогою киплячої каші українська чарівниця в "Роксолянці" С. Кльоновича. І ось чому Нестор з'явився несподівано, як привид, як біс полуденний, як біс-спокусник.

Наївній молодій невістці старезна непростя свекруха тлумачить феномен кипіння молока без вогню "насланням ворогів", яких читач не знаходить у новелі, бо ж Марися ворогів не має. Але з подальшої репліки свекрухи – "А про всяке наслання не турбуйся. Я навчу тебе всього, що сама знаю" [2, 22, с. 324] – стає очевидно, що тут справа не в "насланні" і що бабуся, глибоко компетентна у "чорній магії", за допомогою чарів посприяла зустрічі в житах.

Отже, сюрреалізм Франкової новели спирався на сюрреалізм народної казки, на її фантастику, умовність і символіку. З усією очевидністю такі співредактори "Літературно-наукового вісника", де друкувалася в 1908 р. новела "Неначе сон", як М. Грушевський, В. Гнатюк, розуміли фольклорне підґрунтя твору. У кожному разі – це цікавий приклад модерністичного фольклоризму.

Можна поставити запитання, чому такий автор назагал "прозорої" прози, як Іван Франко, вдається тут до скомплікованого образу, що потребує спеціального розшифрування? Очевидно, з розвитком модерністичних концепцій мистецтва посилювалося розуміння його як гри. Своєрідний ребус з молоком тут застосований саме в такому ключі. Літературно-фольклорний символізм і сюрреалізм були притаманні також іншим творам Франка останнього періоду його творчості ("Син Остапа", "Терен у нозі", "Як Юра Шикманюк брів Черемош" та ін.).

1. *Приходько І.* Мистецтво мініатюрування у прозі Франка // Українське літературознавство.– 1995.– Вип. 60.
2. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т.– К., 1979.– Т. 22.– С. 318. Далі посилання на це видання у тексті: перша цифра – позиція, друга – том, третя – сторінка.
3. *Грушевський М.* Історія української літератури: У 6 т. 9 кн.– К., 1993.– Т. I.– С. 345.
4. *Клоустон В.* Народні казки та вигадки, їх вандрівки і переміни.– Львів, 1896.
5. *Кльонович С.* Роксоланія.– К., 1987.
6. Календарно-обрядові пісні.– К., 1987.

Ivan DENYSYUK
FAIRY MIRACULOUS INDICATOR
IN IVAN FRANCO'S SHORT STORY "NENATCHE SON"

The study is devoted to ascertaining the function and folklore sources of the motif of boiling liquid without fire, used in the structure of Ivan Franco's short story "Nenatche son".

Стаття надійшла до редколегії 11.10.98